
ДЕМЧУК О.О.,
кандидат психолічних наук,
старший викладач кафедри
загальної психології та
психодіагностики,
Рівненський державний
гуманітарний університет,
м. Рівне

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНСТРУКТ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті пропонується систематизований конструкт життєвої компетентності особистості.

Ключові слова: життєва компетентність, суб'єкт, компетентний, компетентність, самоактуалізація, життєтворчість особистості.

В статье предлагается систематизированный конструкт жизненной компетентности личности.

Ключевые слова: жизненная компетентность, субъект, компетентный, компетентность, самоактуализация, жизнетворчество личности.

The article presents a systematized construction of Life Competence personality.

Key words: Life Competence, the subject, competent, competentness, selfactualization, life creativity personality.

Постановка наукової проблеми. Проблема життєвої компетентності особистості є предметом інтересу різноманітних галузей наукових досліджень. Найбільш розробленими є її педагогічний, соціально-психологічний, філософський та соціологічний аспекти. Для більшості означених досліджень притаманний підхід до розуміння проблеми життєвої компетентності як складової життєтворчості особистості.

Як впливає з сучасних наукових уявлень про об'єкт дослідження, життєва компетентність є системним утворенням, яке інтегрує в собі складну взаємодію різнопорядкових параметрів.

Аналіз останніх досліджень.

Серед психологічних напрямів розробки життєвої проблематики можна відзначити: концепцію життєвих прагнень (Ш. Бюлер); теорію тематичної структуралізації життя (К. Левін); теорію особистості як суб'єкта життя

© Демчук О.О., 2013

(С. Рубінштейн); концепцію саморозвитку особистості (Г. Костюк); теорії розвитку особистості протягом життя (О. Головаха, О. Кронік, Е. Anatarella, Т. Holmes, R. Rahe), психологію життєвого світу особистості (Г. Титаренко), психологію життєвого шляху особистості (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьев, Е. Еріксон, Г. Крайг, Л. Кулешова, Н. Логінова, М. Рибніков, С. Рубінштейн, Г. Томе та ін.), психологію часу особистості (К. Абульханова-Славська, Т. Березіна, О. Головаха, В. Ковальов, О. Кронік, Б. Цуканов, К. Левін, J. Nuttin, L. Frank), психологію автобіографічної пам'яті (В. Нуркова, В. Ross, E. Salamas), людської долі (В. Дружинін, Л. Коган, В. Панок, Ж. Піаже, Л. Уманець, А. Bruhl, L. Sondi); життєвої програми особистості (І. Мартинюк, Н. Соболева, Л. Сохань); дослідження самоактуалізації в контексті життєвого шляху (Є. Вахромов); творчої активності особистості (Д. Богоявленська, О. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов та ін.), життєвого шляху як творчого акту (Є. Варламова, Ю. Михайлова) та ін. [5:16].

Виділення невирішених частин загальної проблеми та формування цілей статті.

1. Розглянути поняття психологічного конструкту життєвої компетентності особистості.
2. Викласти наукову новизну, теоретичне і практичне значення.

Метою статті є здійснення комплексного теоретико-методологічного аналізу сутності поняття конструкту життєвої компетентності особистості.

Виклад основного матеріалу досліджень. Наш науковий пошук повинен відбуватися у межах системного підходу (І. Блауберг, В. Ганзен, М. Сетров, Г. Щедровицький та ін.). Це дозволяє нам висунути припущення, що життєва компетентність особистості є цілісним об'єктом. Зауважимо, що всі цілісні об'єкти у психології є динамічними системами, неперервними в континуумі простору й часу [17, с. 31]. Оскільки об'єкт нашого аналізу характеризується відносно невеликою кількістю вер-

бально визначених понять, систематизуємо їх та побудуємо системно-понятійний опис об'єкта.

З попередніх даних випливає, що категорія життєвої компетентності розглядається дослідниками: 1) на рівні властивостей особистості, що ними забезпечується ефективність життєдіяльності та життєтворчості; 2) як сукупність відповідних компетенцій у різних галузях; 3) як певний набутий рівень розвитку знань, умінь та навичок. На нашу думку, пп.2) та 3) за змістом є тотожними. Вони означають водночас наявність сукупності знань, умінь та навичок і відповідний рівень їх розвитку, необхідний для успішного функціонування у соціумі. Вважаємо можливим об'єднати обидві ці характеристики під робочою назвою *компетентнісний потенціал* особистості.

Виявляється компетентнісний потенціал в особистісній та соціальній активності особистості, що характеризується такими параметрами, як: суб'єктність, індивідуальний стиль, творчий характер. З іншого боку, важливим регулятором проявів життєвої активності ми вважаємо *готовність* до виявлення цієї активності, яка залежить від рівня компетентнісного потенціалу.

Адекватність зовнішніх проявів активності забезпечується *внутрішніми* властивостями особистості, представленими розвинутою свідомістю й самосвідомістю, здатністю до рефлексії й саморефлексії, інтернальністю, ціннісно-смысловими орієнтирами – орієнтацією на духовні цінності, саморозвиток, самоактуалізацію; розвиненим емоційним та вольовим потенціалом, стійкістю особистості; креативністю тощо.

Системоуворювальною складовою життєвої компетентності вчені називають відповідальність особистості за свою долю, за свої вчинки і дії, за їх соціальні наслідки.

Отже, складання системного опису життєвої компетентності як цілісного об'єкта дозволяє говорити про складну взаємодію його провідних параметрів:

необхідною умовою існування об'єкта як цілого є компетентнісний потенціал відповідного рівня, який забезпечує готовність до виявлення особистісної та соціальної активності творчості життя в індивідуально-неповторній формі (достатня умова). Особливості зовнішніх проявів активності забезпечуються комплексом внутрішніх властивостей особистості. Зауважимо, що ми розглядаємо категорію життєвої компетентності в межах концепції життєтворчої активності, згідно якої активність особистості носить суб'єктний характер і визначається такими параметрами як самосвідомість, спрямованість на пізнання себе та світу.

Зважаючи на отриманий опис, умовно у структурі життєвої компетентності можемо виокремити такі компоненти:

Когнітивний: знання про життя, світ, життєвий досвід.

Емоційно-вольовий: інтерес до життя, ініціативність, готовність до розв'язання життєвих ситуацій.

Поведінково-діяльнісний: соціальність, комунікативність, відповідальність, вміння та навички розв'язувати життєві ситуації, життєві стратегії.

Мотиваційний: особистісне зростання, саморозвиток, самоактуалізація, пізнання.

Рефлексивно-оцінювальний: самооцінка, розвинена рефлексія.

З метою подальшого визначення провідних властивостей, характеристик цілісності життєвої компетентності особистості побудуємо базис системного опису об'єкта. Для цього скористаємося методом якісних структур [17, с.109]. Метод дозволяє здійснити опис цілого об'єкта, не руйнуючи його, і ґрунтується на припущенні, що тотальність зовнішнього буття цілого вичерпується такими аспектами: 1) якість, що охоплює тотальність зовнішнього буття – *аспект функціонування* (АФ); 2) тотальність буття частини в цілому – *аспект організації* (АО); 3) тотальність якісної визначеності цілого як єдності зовнішнього й внутрішнього буття – *аспект координації* (АК); 4) тотальність буття цілого як одиничного в загальному – *аспект зв'язку* (АЗ). Графічне зображення на площині дозволяє отримати базис у такому вигляді (рис. 1.1):

З системного опису цілісності об'єкта за методом якісних структур відомо, що аспект його організації відображає сукупність організаційних характеристик об'єкта (Як ціле організоване?) У нашому випадку це – знання про життя, світ, життєвий досвід, вміння та навички розв'язувати жит-

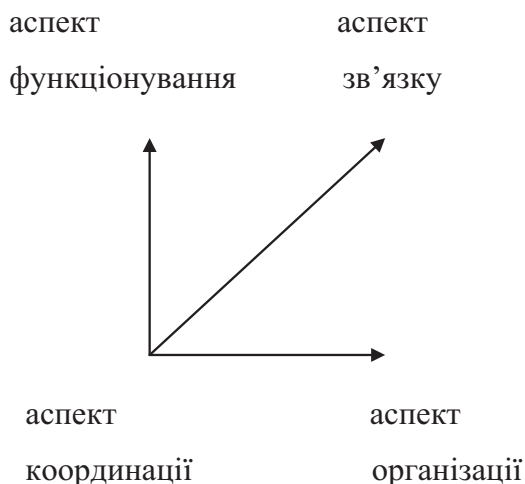

Рис.1.1. Системний опис цілісного об'єкта за методом якісних структур.

теві ситуації, життєві стратегії – тобто, компетентнісний потенціал особистості. Аспект функціонування відображає сукупність характеристик проявлення об'єкта (Як ціле проявляється у зовнішньому світі?) У нашому випадку – це творчість у галузі власного життя, життєтворчість. Аспект зв'язку – відображає сукупність характеристик об'єкта, що пов'язують між собою перші два аспекти (Як ціле пов'язане із навколишнім середовищем?) У нашому випадку – це інтерес до життя, ініціативність, мотивація особистісного зростання, саморозвитку, самоактуалізації – готовність до виявлення активності. Аспект координації відображає сукупність характеристик цілісності об'єкта (Чи є цей об'єкт цілим?) – у нашому випадку виявляється у суб'єктності, відповідальності, соціальності, які складають зміст поняття „особистісна зрілість”. Зауважимо, що за відсутності особистісної зрілості цілісність життєвої компетентності розпадається на окремі прояви особистості.

Отже, проектування цілісності життєвої компетентності на координати отриманого базису дозволяє подати такий системний опис об'єкта: аспект організації поняття – компетентнісний

потенціал, аспект функціонування – життєтворчість, аспект зв'язку – готовність до виявлення активності, аспект координації – особистісна зрілість (рис. 1.2).

Системний опис об'єкта за методом якісних структур дозволяє прослідкувати можливі взаємовідносини цілого та його частин. Так, із рис. 1.2 випливає, що напрям АК – АО (особистісна зрілість – компетентнісний потенціал) визначає свідомий пристосувальний характер активності, виступає параметром адаптації та визначає об'єкт як множину; напрям АК – АФ (особистісна зрілість – життєтворчість) – свідомий характер творчого пізнання і визначає об'єкт як дію (продукцію об'єкта); напрям АК – АЗ (особистісна зрілість – готовність до виявлення активності) є параметром суб'єктності і визначає об'єкт як відображення, при цьому АК (особистісна зрілість) є характеристикою впорядкованості об'єкта як системи.

Розглянемо, що відбувається з об'єктом опису за межами, окресленими в попередньому випадку. З метою пошуку відповіді використаємо повну розгортку матриці методу якісних структур, застосувавши підбір дихотомічних критеріїв (див. рис.1.4).

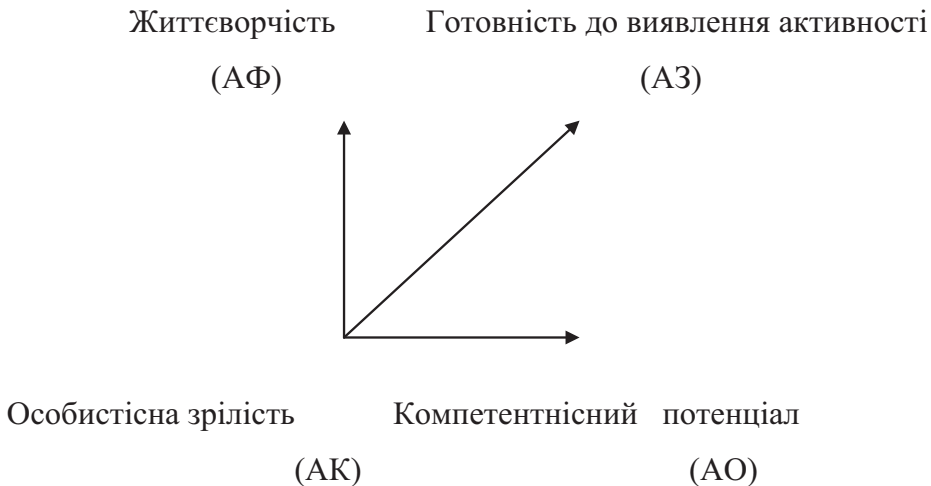

Рис. 1.2. Системний опис життєвої компетентності за методом якісних структур.

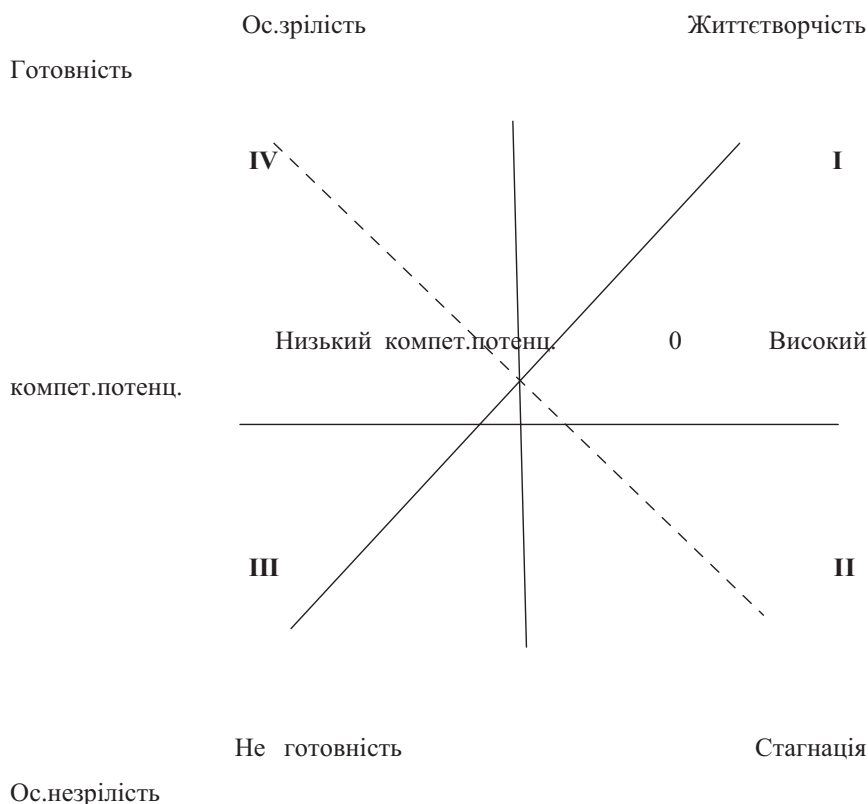

Рис.1.1. Системний опис цілісного об'єкта за методом якісних структур.

Ми отримали чотири квадранти, кожен з яких відбиває континуум специфічних властивостей життєвої компетентності особистості та являє собою характеристику певного її виміру. Так, перший квадрант репрезентує найвищий, *суб'єктний* вимір життєвої компетентності, який характеризується високим компетентнісним потенціалом, готовністю до виявлення активності, особистісною зрілістю і виявляється у життєтворчості особистості. Другий квадрант відображає сполучення високого потенціалу та відмови від творчості, що спрямовує активність особистості у напрямі вдосконалення своїх життєвих стратегій – до адаптації, і відповідно може розглядатися як *адаптаційний* вимір життєвої компетентності. Третій квадрант є по-

вністю протилежним до першого і зображує вимір *життєвої некомпетентності*. І четвертий – визначається низьким компетентнісним потенціалом, особистісною незрілістю, протепрагненням до творчості життя. Вочевидь, прагнення творчості без розвитку необхідних засобів та відповідальності дозволяє говорити про маргінальний тип спрямованості активності без врахування соціальних орієнтирів і складає *дезадаптаційний* вимір життєвої компетентності особистості.

Висновки і перспективи: Отже, системний опис життєвої компетентності особистості як цілісного об'єкта дозволив нам визначити його провідні психологічні чинники: компетентнісний потенціал, життєтворчість, готовність до виявлення активності, особистісна

зрілість; та чотири відносних виміри прояву: суб'єктний, адаптаційний, де-адаптаційний та вимір життєвої некомпетентності.

У подальшому плануємо вивчення складності та поліструктурності поняття життєвої компетентності та проведеної психодіагностики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дробот Л. *Життєва компетентність // Інновації освітньої технології в професійно-трудоному навчанні учнів спеціальних загальноосвітніх шкіл: підходи, концепції, досвід : матеріали наук.-практ. конф. / Людмила Дробот // Освіта. – 2003. – 11–18 черв. (№27). – С. 8–9.*
2. Єрмаков І. *Феномен компетентісно спрямованої освіти / І. Єрмаков, І. Погоріла // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2005. – № 9–10 – С. 2 ; <http://pld.org.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=213>.*
3. *Життєва компетентність особистості: від теорії до практики : наук.-метод. посіб. / за ред. І. Г. Єрмакова – Запоріжжя : ЦентрІон, 2005. – 640 с.*
4. Занюк С. *Поняття компетентності в контексті саморозвитку особистості: аналіз проблеми / Сергій Степанович Занюк // Психолог. перспективи. – 2003. – Вип. 4. – С. 107–112.*
5. *Мистецтво життєтворчості особистості : наук.-метод. посіб. : у 2 ч. / ред. рада : В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань та ін. – К., 1997. – Ч. 1. Теорія і технологія життєтворчості. – 392 с.*
6. *Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. – К. : Либідь, 1999. – С. 486–495.*
7. *Равен Дж. Компетентність в сучасному суспільстві : фрагмент книги / Джон Равен // Психолог. журн. – 2001. – Т. 22, № 4. – С. 102–106.*
8. *Равен Дж. Компетентність в сучасному суспільстві; виявлення, розвиток, реалізація / Джон Равен. – М. : Кошто-Центр, 2002. – 392 с.*
9. *Равен Дж. Компетентність, освіта і прогресивне суспільство / Джон Равен // Высш. образование в России. – 2005. – № 4. – С. 47–49.*
10. *Ремшидт Х. Подростковый и юношеский возраст: проблемы становления личности / Хельмут Ремшидт ; пер. с нем. – М. : Мир, 1994. – 320 с.*
11. *Рефлексия // Психология : словарь / под ред. А. В. Петровского. – М., 1990. – С. 340.*
12. *Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога. – в 2 кн. Кн. 2: Работа психолога со взрослыми. Коррекционные приемы и упражнения : учеб. пособ. / Е. И. Рогов. – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2006. – С. 218–227.*
13. *Ромек В. Г. Тренинг уверенности в межличностных отношениях / Владимир Георгиевич Ромек. – СПб. : Речь, 2005. – 175 с.*
14. *Савчин М. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / Мирослав Васильович Савчин, Леся Павлівна Василенко. – К., 2006. – 360 с. (Альма-матер).*
15. *Сам собі психолог. Створюю сам себе // Почат. освіта. – 199–. – № 11. – С. 5.*
16. *Циба В. Життєва компетентність у соціології. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. / Василь Трофімович Циба. – К. : Контекст, 2000. – С. 87–93.*
17. *Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент : монографія / Вадим Маркович Ямницький. – О. : ПНЦ АПН України ; СВД Черкасов М.П., 2006 – 362 с.*